ABDULLAH b. BÜDEYL

(عبدالله بن بديل)

Abdullāh b. Büdeyl
b. Verkā' el-Huzâî
(ö. 37/58)

Sahâbî.

Huzâa kabilesinin son reisi olup Mekke fethi sırasında veya fetihten önce müslüman olduğu rivayet edilmektedir. Huneyn, Tâif ve Tebük seferlerine katıldı. Halife Osman devrinde Abdullah b. Âmir'le birlikte İsfahan halkıyla anlaşma yaptı. Sıffîn Savaşı'nda Hz. Ali taraftarı olarak sağ kanattaki piyadelere kumanda etti ve tesirli konuşmasıyla taraftarlarına cesaret verdi. Bir ara Muâviye'nin çadırına kadar sokulduysa da etrafı sarılarak öldürüldü. Savaştan sonra kendisini Şamlılar'dan tanıyan çıkmayınca, cesaret ve kahramanlığına hayran kalmış olan Muâviye bizzat gelerek Abdullah'ı teşhis etti ve "Huzâalılar'ın erkekleri bir yana, kadınları bile fırsat bulsa bizimle savaşmaktan geri kalmaz" demek suretiyle takdir duygularını ifade etti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳātü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, IV, 294; Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr* (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî v.dğr.), Haydarâbâd 1360-80/1941-60 → Diyarbakır, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), V, 57; Taberî, *Târîḫ* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1960-70 → Beyrut, ts. (Dâru Süveydân), V, 11, 15-16, 18, 21, 23, 24; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ġābe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 296-298, 302; İbn Hacer, *el-İṣâbe*, Kahire 1328, II, 280-281.

 İSMAİL L. ÇAKAN

ABDULLAH b. CA'FER b. EBÛ TÂLİB

(عبدالله بن جعفر بن أبى طالب)

Ebû Ca'fer Abdullāh b. Ca'fer
b. Ebî Tâlib
(ö. 80/699-700)

Hz. Ali'nin yeğeni ve Habeşistan'da doğan ilk sahâbî.

Babası Ca'fer-i Tayyâr Habeşistan'a hicret eden sahâbîlerdendir. Annesi, daha sonra sırasıyla Ebû Bekir ve Ali ile evlenecek olan Esmâ bint Umeys el-Has'amiyye'dir. Ailesiyle birlikte Habeşistan'dan Medine'ye dönen Abdullah, yedi yaşlarında iken Peygamber'e biat etti. Babasının Mûte Savaşı'nda şehid düşmesi üzerine Hz. Peygamber ona büyük ilgi gösterdi. Hâşimoğulları'ndan Peygamber'i gören ve sohbetinde bulunanların sonuncusudur. Hz. Peygamber'in vefatında on yaşlarında genç bir sahâbî olan Abdullah, ayrıca cömertliği ile de şöhret buldu; bu sebeple "bahrü'l-cûd" ve "kutbü's-sehâ" diye anıldı.

Abdullah, özellikle Hz. Ali'nin hilâfetinde ve daha sonraki dönemlerde adından sık sık bahsedilenlerden biri olmasına rağmen, siyasî sahada pek önemli rol oynamadı. Mısır Valisi Kays b. Sa'd'ı azledip yerine, kendisinin anabir kardeşi olan Muhammed b. Ebû Bekir'i tayin etmesi konusunda amcası Ali'ye tavsiyede bulundu. Cemel Vak'ası'na katıldı; Sıffîn'de Kureyş, Esed ve Kinâne kabilelerine kumanda etti. Hz. Ali'yi şehid eden İbn Mülcem hakkındaki kısas hükmünü bizzat infaz etti. Kerbelâ Vak'ası öncesinde Kûfeliler'in isteklerini kabul etmemesi konusunda Hz. Hüseyin'e tavsiyede bulunduysa da onu ikna edemedi ve kendisinin de iki oğlu Hüseyin'le beraber Kerbelâ'da şehid edildi.

Abdullah b. Ca'fer, doğrudan Hz. Peygamber'den, ayrıca annesi Esmâ ve amcası Ali'den hadis rivayet etti. Bu hadislerden yirmi üç tanesi Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde (I, 203-206) yer almıştır. Kendisinden de oğulları İsmâil ve İshak ile tâbiînin ileri gelenlerinden Kāsım b. Muhammed, Urve b. Zübeyr ve Şa'bî gibi âlimler hadis rivayet etmiştir.

Vefatı için 84, 85, 86 ve hatta 90 tarihleri verilmekte ise de tercih edilen görüşe göre 80'de (699-700) Medine'de ölmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 203-206; Taberî, *Târîḫ* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1960-70 → Beyrut, ts. (Dâru Süveydân), IV, 553-555; V, 215-216, 387-388, 419-466; VII, 563; VIII, 110, 160; Mes'ûdî, *Mürûcü'ẕ-ẕeheb* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid), Kahire 1384-85/1964-65, II, 370, 426; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 → Beyrut 1399/1979, III, 271-272, 521; IV, 13, 40, 89, 456; a.mlf., *Üsdü'l-ġābe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 198-200; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, III, 456-462; İbn Hacer, *el-İṣâbe* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1390-92/1970-72, IV, 40-43; K. V. Zetterstéen, "Abdullah", *İA*, I, 31; a.mlf., "'Abd Allāh b. Dja'far", *EI²* (İng.), I, 44.

 ETHEM RUHİ FIĞLALI

ABDULLAH b. CAHŞ

(عبدالله بن جحش)

Ebû Muhammed Abdullāh b. Cahş
b. Riâb b. Ya'mer el-Esedî
(ö. 3/624)

Hz. Peygamber'in halasının oğlu ve ilk seriyye kumandanı.

Hz. Peygamber Dârülerkam'a sığınmadan önce, iki erkek kardeşiyle birlikte müslüman oldu. Habeşistan'a yapılan hicretlerin ikisine de katıldı; dönüşte Mekke'de bir müddet kaldıktan sonra ailesiyle birlikte Medine'ye hicret etti. Resûlullah onunla Âsım b. Sâbit arasında kardeşlik bağı (**muâhât***) kurdu.

Hz. Peygamber, hicretin on yedinci ayında Nahle'ye gönderdiği seriyyeye Abdullah'ı kumandan tayin etti ve kendisine iki gün sonra açılmak üzere bir de mektup verdi. Mektupta, Nahle'ye gidip Kureyş'i gözetlemesi ve edindiği bilgileri Medine'ye ulaştırması emrediliyordu. Seriyye Nahle'ye varıp Mekkeliler'e ait bir ticaret kervanı ile karşılaşınca, müslümanlar kervanı ele geçirmeye karar verdiler; içlerinden biri de kervanbaşı Amr b. Hadramî'yi öldürdü. Bu arada iki kişi esir edildi; kervan da ganimet olarak ele geçirildi. Abdullah, ganimetlerin taksimini bildiren âyetin henüz gelmemiş olmasına rağmen, beşte birinin Hz. Peygamber'e ayrılmasını emretti. Daha sonra nâzil olan âyet de (bk. el-Enfâl 8/41) aynı hükmü getirdi. İslâm tarihinde ilk defa düşman kanı dökülen, esir ve ganimet alınan bu seriyye, aynı zamanda Batn-ı Nahle seferi diye de anılmıştır.

Bu sefer **haram aylar***dan biri olan recebde meydana geldiği için müşrikler Hz. Peygamber'in haram ayda savaşı helâl saydığını ve ganimet aldığını etrafa yaydılar. Resûlullah Abdullah'a böyle bir emir vermemiş olduğu için olanları tasvip etmediği gibi, kendisine ayrılan ganimet hissesini de almadı. Ancak, insanları Allah yolundan alıkoymanın, küfürde ısrar etmenin, Mescid-i Harâm'ın ziyaretine engel olmanın ve sakinlerini oradan çıkarmanın haram ayda savaşmaktan çok daha büyük günah olduğunu bildiren âyet (bk. el-Bakara 2/217) nâzil olunca, seriyyeye katılanların haklılığı anlaşıldı.

Abdullah, Bedir ve Uhud savaşlarına katıldı. Uhud Savaşı'nda kahramanca çarpıştıktan sonra kırk yaşlarında iken şehid oldu. Düşman askerleri tarafın-

dan burnu ve kulakları kesilen naaşı, dayısı Hamza'nınkiyle birlikte aynı kabre defnedildi. Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Cahş'dan rivayet edilen iki hadisi, *Müsned*'inin iki ayrı yerinde (V, 139, 350) mükerreren zikretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

İbn İshâk, *es-Sîre* (nşr. Muhammed Hamîdullah), Rabat 1967 → Konya 1401/1981, s. 124, 156, 209, 241, 244; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meġāzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66 →Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), I, 13-19, 154, 274, 291, 300; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkā v.dğr.), Kahire 1375/1955, I, 257, 324; II, 470, 601-605, 679; III, 122; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳātü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, III, 89-91; *Müsned*, V, 139, 350; İbn Abdülber, *el-İstîʿâb* (*el-İṣâbe* içinde), Kahire 1328, II, 272-275; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ġābe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 194; İbn Hacer, *el-İṣâbe*, Kahire 1328, II, 286-287; W. M. Watt, "ʿAbd Allāh b. Djaḥsh", *EI²* (İng.), I, 44.

 İSMAİL L. ÇAKAN

ABDULLAH b. CED

(عبدالله بن الجد)

Abdullāh b. el-Cedd b. Kays el-Ensârî

Sahâbî.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Kaynaklarda Bedir ve Uhud savaşlarına katıldığı zikredilmekte, ancak ölüm tarihi hakkında bilgi verilmemektedir. Hazrec kabilesinin Benî Selime koluna mensup olan Abdullah, Muâz b. Cebel'in ana-bir kardeşidir. Annesi Hind bint Sehl'dir. Babası Ced b. Kays, Câhiliye devrinde Benî Selime'nin reisi iken Hz. peygamber'in Medine'ye hicret etmesiyle reisliği sona ermiştir. Ced b. Kays birçok gazveye katılmakla birlikte münafıklardan kabul edilirdi. Hudeybiye'de bulunmuş, fakat **Bey'atür-rıdvân***a iştirak etmemiştir. Tebük gazvesine gitmek istememiş, Rum kadınlarını görünce dayanamayacağını ileri sürerek Hz. Peygamber'den izin istemiştir. Babasının bu durumuna çok üzülen Abdullah, onun ileri sürdüğü mâzeretlerin geçersiz olduğunu ve asıl münafıklığı sebebiyle bu şekilde davrandığını kendisine söylemekten çekinmemiş, ayrıca aleyhine Kur'an âyetlerinin nâzil olabileceğini ifade etmiştir. Gerçekten sefere katılmayan münafıklar hakkında daha sonra âyetler nâzil olmuştur (bk. et-Tevbe 9/9, 49, 81, 82). Ancak, Hz. Osman devrine kadar yaşayan Ced b. Kays'ın sonradan tevbe edip samimi bir müslüman olduğuna dair rivayetler de vardır.

BİBLİYOGRAFYA:

Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meġāzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66 → Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), I, 169; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkā v.dğr.), Kahire 1375/1955, II, 697; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳātü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, III, 571, 583; İbn Habîb, *el-Muḥabber* (nşr. Ilse Lichtenstadter), Haydarâbâd 1361/1942 → Beyrut, ts. (Dârü'l-Âfâki'l-cedîde), s. 280; Taberî, *Târîḫ* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, I, 1544, 1545, 1693-1694; a.mlf., *Câmiʿu'l-beyân*, Bulak 1323-29, X, 104, 129; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ġābe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, I, 327.

 MUSTAFA FAYDA

ABDULLAH CEVDET

(1869-1932)

Son devir fikir ve siyaset adamı, Jön Türk hareketini başlatanlardan biri.

9 Eylül 1869'da Arapkir'de doğdu. Babası Diyarbekir Birinci Tabur Kâtibi Ömer Vasfi Efendi'dir. İlk öğrenimini Hozat ve Arapkir'de yaptı. Ma'mûretülazîz Askerî Rüşdiyesi ile Kuleli Askerî Tıbbiye İdâdîsi'ni bitirdikten sonra Mekteb-i Tıbbiye'ye kaydoldu. Bu dönemde adı geçen mektepte biyolojik materyalist eğilimler hâkim durumdaydı. Kendisi ailesinde dinî eğilimin kuvvetli olduğunu söylediği, hatta arkadaşları arasında dinî vecibelerine bağlı biri olarak tanındığı halde kısa sürede bu çevreden etkilendi. Bunun sonucu olarak, Ludwig Büchner'e ait olan ve biyolojik materyalist görüşleri halkın anlayacağı bir seviyede ele alarak Batı dünyasında büyük ilgi gören *Kraft und Stoff* adlı kitabın bir bölümünü *Fizyolociya-i Tefekkür* (1890) adıyla Türkçe'ye çevirdi. Bu tarihlerde onun üzerinde önemli etkiler yapan diğer bir kitap da, dini sosyal gelişmeye engel telakki eden görüşleri çarpıcı ve basit bir üslûpla nakleden, Félix Isnard'ın *Spiritualisme et Matérialisme* (1879) adlı eseridir. Bu iki kitabın yanı sıra Karl Vogt, Ernest Haeckel ve Spencer'in tesiri altında kalan Abdullah Cevdet, yine aynı tarihlerde *Dimâğ* (1890), *Fizyolociya ve Hıfz-ı Sıhhat-i Dimâğ ve Melekât-ı Akliyye* (1894) adlarıyla biyolojik materyalizm ve dönemin yaygın temayülü olan beynin fonksiyonları üzerinde duran kitaplarını yayımladı. Aynı konular üzerinde *Maârif, Musavver Cihan* ve *Resimli Kitab* mecmualarında makaleler yazdı. 1891'de, bir felsefe ansiklopedisi niteliğinde olan ve daha çok İslâm âlimleriyle biyolojik materyalist filozofların fikirlerini bağdaştırmaya çalışan *Fünûn ve Felsefe* adlı çalışmasının ilk taslağını hazırladı (Cenevre 1897). Bu arada siyasete de ilgi duyan Abdullah Cevdet, 3 Haziran 1889'da diğer tıbbiyeli arkadaşları İbrâhim Temo, İshak Sükûtî, Mehmed Reşid ve Hikmet Emin ile birlikte, daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alacak olan İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'nin ilk kurucuları arasında yer aldı. Okuldaki siyasî faaliyeti dolayısıyla birkaç defa okul idaresince tutuklandı ve mektepte hapis yattı. 1894'te mâbeynin emriyle yapılan bir soruşturma sonucu gözaltına alındı, fakat yargılanmadan irâde-i seniyye ile serbest bırakıldı. Temmuz 1894'te Mekteb-i Tıbbiye'den mezun oldu ve Dr. Diran Acemyan'ın asistanı olarak Haydarpaşa Hastahanesi'nde göz doktorluğu yardımcılığına tayin edildi. Kasım 1894'te geçici görevle kolera mücadelesi için Diyarbekir'e gönderildi. Burada bir yandan görevini sürdürürken diğer yandan İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'nin genişlemesi için çalıştı. Aralarında Ziya Gökalp'in de bulunduğu pek çok kimseyi teşkilâta üye kaydetmeyi başardı. Bu arada Büchner'in *Natur und Geist* adlı eserini *Goril* adıyla yayımladı (Ma'mûretülazîz 1894). İstanbul'a dönünce Ermeni olayları sebebiyle oldukça gergin bir siyasî hava ile karşılaştı. Cemiyetin bu olaylar sonrasında yayımlayıp dağıtmaya karar verdiği beyannameyi kaleme aldı. Bu sırada bazı faaliyetleri dikkati çekti ve İstanbul'dan uzaklaştırılmak için Adapazarı Redif Taburu tabipliğine tayin edildi. Ancak görevine gitmeden, beyanname sebebiyle yapılan soruşturma sonucu "erbâb-ı fesaddan olduğu" tesbit edilerek otuz üç arkadaşıyla birlikte tutuklandı; ardından Meclis-i Vükelâ kararı ile Trablusgarp'a sürüldü (Ocak 1896). Bir süre kale zindanında kaldıktan sonra bir irâde-i seniyye ile şehir surları içinde dolaşmasına izin verildi. Bu dönemde Receb Paşa'nın vali vekili ve kumandan olduğu Trablusgarp'ta, yaveri Şevket Bey tarafından kurulan yedi numaralı İttihat ve Terakki Şubesi'nin faal bir üyesi oldu. Ahmed Rıza ve Mizancı Murad beylerle şube adına sürekli haberleştiği gibi, gizlice *Mîzan, Meşveret* ve *Mechveret Supplément Français* dergilerine imzasız veya "Bir Kürd" takma adı ile yazılar gönderdi. Buradaki gizli faaliyetleri Süleyman Kadara adında bir doktor tarafından doğrudan mâbeyne bildirilince, sürgün yerinin Fizan'a çevrilmesi için irade çıkmak üzereyken bir yelkenli ile Tunus'a kaçtı; oradan da Paris'e